

ÖDEMİŞ EKİN PAZARI CÂMÎÎ YAZILARI

Yrd. Doç. Dr. Bilal SEZER
Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

ÖZET

İzmir'in Ödemiş ilçesinde, halk arasında Ekin Pazarı Câmîi olarak bilinen Hacı Abdi Ağa Câmîi vardır. Bu câmide, Ali isminde, kim olduğunu tespit edemediğimiz bir hattat tarafından yazılmış câmi levhaları bulunmaktadır. Bu yazılar, Türk Hat Sanatında önemli bir yeri olan Kadiasker Mustafa İzzet Efendi Ekolünün izlerini taşımaktadır. Osmanlıdan miras kalan bu eserleri sanatsal açıdan değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Ekin Pazarı Câmîi, Kadiasker Ekolü, Celî sülüs.

ABSTRACT

The Calligraphies of The Ödemiş Ekin Pazarı Mosque

Ekin Pazarı Mosque, known as Hadji Abdi Ağa Mosque among people, is located in Ödemiş, İzmir. There are mosque tablets written by a calligrapher about whom we don't have any information but his name, Ali. These writings show the sings of the school of Kadiasker Mustafa İzzet Efendi, who has an important role in the Turkish Art of Calligraphy. In this article, we will evaluate these works, inherited from Ottoman Empire, within the artistic perspective.

Key Words: Ekin Pazarı Mosque, Kadiasker School, Djeli thuluth.

GİRİŞ

Ödemiş İzmir'e bağlı 65 bin nüfuslu bir ilçedir. Küçük Menderes havzasının önemli yerleşim birimlerinden biri olan Ödemiş'in İzmir'e uzaklığı 113 km.dir. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu bölgede ilk yerleşim yaklaşık beş bin yıl öncesi-ne dayanır. Bölgede günümüze kadar birçok medeniyet hüküm sürmüştür.

I.HACI ABDİ AĞA CÂMÎÎ

Ekin Pazarı Câmîi Yeni Câmi Sokak ile İsmet Paşa Caddelerinin kesiştiği yerdedir. Halk arasında Ekin Pazarı Câmîi olarak bilinen Hacı Abdi Ağa Camii padişah II. Abdülhamit'in cülûs günü olan 19 Ağustos 1320 (1 Eylül 1904) tarihinde temeli atılmıştır. Câminin inşaâtı Kaymakam Selficeli¹ Hilmi Bey ve meş-

¹ Osmanlı Devletinde Manastır merkezinde bulunan Rumeli Vilayetine bağlı sancak statüsündeki yerleşim yeri. Bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya" DİA, XXVII, Ankara, 2003, s.439.

hur zeybek Çakırcalı Mehmet Efe'nin² gayretleriyle 1326 (1910) tarihinde Çağlayanlı Mehmet Usta tarafından tamamlanmıştır. Câmînin yerinde Hacı Abdi Ağa mescidi bulunuyordu. Oluşturulan komisyon, kaymakamın teşvikiyle mescidi yıkıp yerine büyük bir câmi yaptırma kararı aldı. İnşaat komisyonu üyeleri şu kimselerden oluşuyordu; Müderris Hacı Abdüllatif Efendi (bşk), Kınnapçı Hacı Mehmet Ağa (üye), Balyanbolulu Hacı Ali Ağa (üye), Mısırlı Hacı Süleyman Efendi (üye) ve Hafız Sadık (üye).³

Ekin Pazarı Câmii dikdörtgen planlı kubbesiz bir taş yapıdır. Örtü sistemi ahşap tavan ve kiremittir. Tek şerefeli bir minaresi vardır (Resim 1).

Resim 1: Ödemiş Ekin Pazarı Câmii'nin Önden Görünümü

II. YAZILAR

Hacı Abdi Ağa Câmii'ndeki yazılar, giriş kapısı üzerinde, mihrap üstünde, minber girişinde ve çihâr-ı yâr levhaları olarak bulunmaktadır. Yazılar, giriş kitâbesinin sağ ve sol tarafında bulunan hilâlin içindekiler talik,⁴ diğerleri celi sülüs⁵ ile yazılmıştır. Yazıları Ali isminde bir hattat yazmıştır. Yazılış tarihi ise 1328(1910) yılıdır.

Giriş Kitâbesi: Câmînin harim kısmına girişteki kapının üzerindedir. Mermer mahkûk olan kitâbenin ebadı 45x200 cm.dir. İbâre, celi sülüs ile yazılmış bir hadis olup şöyledir: “Men benâ mesciden lillâhi benâ'llâhu lehü beyten fi'l-cenneti”. Manası ise şöyledir: “Her kim Allah için bir mescit inşâ ederse, Allah da onun için cennette bir köşk inşâ eder”.⁶ Kitâbenin sağında ve solunda ay-

2 Çakırcalı Mehmet Efe için bkz. Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, İstanbul, 1996.

3 Halil Dural, Ödemiş Tarihi, (Yay. Haz. Dr. Sabri Yetkin), Ödemiş Belediyesi Kültür Yay., İzmir 2004, s. 185

4 Talik: XIV. yüzyılda İran'da kullanılmaya başlanılan ve Osmanlıda geniş bir kullanım alanı bulan yazı türü. Bkz. Abdulkadir Yılmaz, a.g.e., s. 260.

5 Celi sülüs, sülüs yazının iri, büyük yazılan şeklidir. Sülüs yazı için bkz. Abdulkadir Yılmaz, Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstihlâları, İstanbul, 2004, s. 308.

6 Ahmet Davutoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul, 1980, C.11, s. 455.

yıldız, köşelerde de bitkisel bir motif bulunmaktadır. Sağ taraftaki hilâlin içinde talik yazıyla “bi avnillâhi teâlâ sâdefe itmâm hâza’l- câmiî ziş-şeref”, yıldızın içinde ise “kâle aleyhisselam” ibâresi yer almaktadır. Sol taraftaki hilâlin içinde yine talik yazıyla “ramazan min şuhûri sene semâni ve işrîn ve sülûsü mie ve elf”, yıldızın içinde ise “sadaka rasulullah” ibâresi yer almaktadır. Hilâlin içinde ayrıca hicri 1328 tarihi vardır. Sağ ve sol hilâl içindeki talik yazılar câminin inşâ kitâbesidir (Resim 2).

Resim 2: Câmiî'nin Giriş Kitâbesi

Mihrap Üstü Yazısı: Mihrabın üstünde, 45-60x220 cm. ebadında, metal üzerine celî sülûs ile yazılmış bir âyettir.⁷ Âyetin okunuşu ve meâli şöyledir: “Fenâdethu’l-melâiketü ve hüve kâimun yüsallî fi’l- mihrâb”. [O (Zekeriya A.S.) mihrapta namaz kılarken melekler ona nidâda bulundu].⁸ Âyetin başına “Kâlellâhu teâlâ azze ve celle”, sonuna da “Sadakallâhu’l- azîm” ibâresi daha ince bir kalemle yazılmıştır. Yazıda hattat imzası ve 1328 tarihi vardır. İmza talik yazılıdır (Resim 3). Yazının istifi düz satır istifidir. Aynı istifin taşta mahkûk hâli, Birgi Ulu Câmiî'nin mihrap üstü yazısı olarak yazılmıştır. Yazı alanının boş kısımları serbest rûmi motifleriyle, kenarları ise yine rûmi motiflerden oluşan bir bordür ile çevrelenmiştir (Resim 4).

Resim 3: İmza Detayı

Resim 4: Câmiî'nin Mihrap Üstü Yazısı

7 Kur’ân-ı Kerim, 3/39.

8 Suat Yıldırım, Kur’ân-ı Hakim ve Açıklamalı Meâli, İstanbul, 1998, s. 54.

Minber Giriş Yazısı: Minbere çıkış kapısı üstünde, 20x60 cm. ebadında, ahşap üzerine yazılmış celi sülüs bir yazıdır. Bu levha cuma gününün faziletini anlatan bir hadistir. Hadisin okunuşu ve meâli şöyledir: “Efdalü'l- eyyâmi in-di'llâhi yevmü'l-cum'ati”.⁹ (Allah katında günlerin en faziletlisi cuma günüdür). Yazı düz satır istifidir. Levhada tarih yoktur, imza rik'a¹⁰ yazısıyla (Resim 5).

Resim 5: Câmîi'nin Minber Giriş Yazısı

9 Et-Taberâni, Süleyman b. Ahmed, el- Mu'cemü'l- Kebir (Tahkik, Hamdi b. Abdülmecid es-Silefi), Mektebetü'l- Ulûm ve'l- Hikem, Mevsi, 1983, C.11, s. 160.

10 Rik'a, harekesiz olup, divani yazının törpülenmesinden elde edilen, sade olan ve Osmanlıların günlük kullandıkları resmi yazısıdır.(Abdulkadir Yılmaz, a.g.e., s. 282).

Resim 6: Câmîî'nin Çihar-ı Yar Levhaları

Çihâr-ı Yâr-ı Güzîn Levhaları: Bu levhalar 12 adettir. Bunlar; Allah c.c.(2 tane), Muhammed a.s., Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin, Abbas, Hamza ve Bilâl-i Habeşi levhalarıdır. Ölçüleri yaklaşık 50x50 cm. olup metal üzerine yazılmıştır. Lafzatlardan biri mihrap üstündeki barok süsleme ortasındadır. İsm-i celâlde “celle celâluhu”, ism-i nebide “aleyhisselam”, diğerlerinde “radiyallahu anh” ibareleri vardır ve hareke kalemiyle¹¹ yazılmıştır. “Radiyallahu anh” ibârelerinin istifleri farklıdır. “Bilal-i Habeşi”nin başında yazı kalemiyle “yâ hazreti” ibâresi vardır. Ömer levhasında “el-fâruk”, Ebu Bekir levhasında “es-siddîk” ibâresi vardır. Çihâr- yâr levhalarında hattat imzası yoktur, tarih ise “Bilal-i Habeşi” levhasındadır (Resim 6).

III. SONUÇ

Hacı Abdi Ağa Câmîî hicrî 1326(1910) tarihinde tamamlanıp ibâdete açılmıştır. Câmîinin yazıları bu tarihten iki yıl sonra Ali isminde bir hattat tarafından yazılmıştır. Ali ismindeki bu hattatın kim olduğunu tespit edemedik. Fakat yazıların tarzına bakarsak, yazıların Kadıasker Mustafa İzzet Efendi¹² ekolüne bağlı bir hattat tarafından yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Kadıasker'in yazılarındaki harf ve hareke yapısını bu yazılarda da görebiliyoruz. Aynı devirde yaşa-

11 Hareke Kalemi: Yazılan yazı kaleminin üçte biri kalınlığında olan kalem. (Abdulkadir Yılmaz,a.g.e., s.109)

12 Kadıasker Mustafa İzzet Efendi ve ekolü için bkz. Ali Alpaslan, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İstanbul, 1999, s. 137-142; Muhittin Serin, Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İstanbul, 1999, s. 140-146; M. Uğur Derman, İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı, İstanbul, 1992, s. 210; Şevket Rado, Türk Hattatları, İstanbul, ts., s.216.

yan ve Kadıasker ekolünden olan Çırçırılı Ali Efendi¹³'nin vefat tarihi 1324(1906)'dır. Târihen, zikredilen hattatın yazmış olması pek mümkün görünmemektedir. Fakat Aynur Erbaş'ın makalesinde¹⁴ belirttiği gibi Çırçırılı Ali Efendi'nin yazı kalıplarından yazılma ihtimâli bulunmaktadır. Çünkü Birgi Ulu Câmii'nin mihrap üstü yazısının istifi ile Ekin Pazarı Câmii'nin mihrap üstü yazısının istifinin aynı olması, yazıların aynı kalıptan çıkmış olabileceğini akla getirmektedir.

Levha ve câminin diğer bölümlerindeki süslemelerde, XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanatını etkileyen barok üslûbunu görebiliriz.

Giriş kitâbesinde câmi yaptırmanın mükâfatı, mihrap üstü yazısında namazın ve minber girişinde cuma'nın faziletini ele alan âyet ve hadisler vardır.

Kaynakça

- » Alpaslan, Ali, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İstanbul, 1999.
- » Davutoğlu, Ahmet, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul, 1980, C.11.
- » Derman, M. Uğur, İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı, İstanbul, 1992.
- » Dural, Halil, Ödemiş Tarihi, (Yay. Haz. Dr. Sabri Yetkin), Ödemiş Belediyesi Kültür Yay.,İzmir 2004.
- » Erbaş, Aynur, Ödemiş Merkezindeki Üç Caminin Yazı ve Kitabeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, sy. VIII-IX, İzmir, 1994.
- » Et-Taberâni, Süleyman b. Ahmed, el- Mu'cemü'l- Kebir (Tahkik, Hamdi b. Abdülmecid es-Silefi), Mektebetü'l- Ulûm ve'l- Hikem, Mevsil, 1983, C.11.
- » Hacısalihioğlu, Mehmet, "Makedonya" DiA, XXVII, Ankara, 2003.
- » İnal, M. Kemal, Son Hattatlar, İstanbul, 1970.
- » Kemal,Yaşar, Çakırcalı Efe, İstanbul, 1996.
- » Rado, Şevket, Türk Hattatları, İstanbul, ts.
- » Serin, Muhittin, Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İstanbul, 1999.
- » Yıldırım, Suat, Kur'ân-ı Hakim ve Açıklamalı Meâli, İstanbul, 1998.
- » Yılmaz, Abdulkadir, Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstihlaları, İstanbul, 2004.

13 Mehmet Ali Efendi, Fatih'in Çırçır (Haydar) semtinde doğduğu için Çırçırılı veya Haydarlı lakabıyla tanınır. Hat sanatını Kadıasker'in talebesi Şefik Bey'den öğrendi. Maliye Nezâretine bağlı bir dâirede çalıştı. 1324 (1906) yılında vefat etti. Bkz. M. Kemal İnal, Son Hattatlar, İstanbul, 1970, s. 45-48; Şevket Rado, a.g.e., s. 232.

14 Aynur Erbaş, "Ödemiş Merkezindeki Üç Caminin Yazı ve Kitabeleri", Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, sy. VIII-IX, İzmir, 1994, s.71.